

COVID 19 ĮTAKA LIETUVOS ĮMONIŲ EKONOMINIAM SAUGUMUI

Inga KURIENĖ

Kaunas University of Technology
 K.Donelaičio str. 73, LT 44249 Kaunas, Lithuania
 E-mail inga.kuriene@hotmail.com
 ORCID ID:0000-0003-1812-4995

DOI: 10.13165/PSPO-22-29-03

Anotacija. COVID 19 pandemija atnešė nemažai pokyčių kiekvienos šalies ekonomikai. Nuolat augantis ligos atvejų skaičius, įrangos ir atsargų trūkumas, gamybos bei paslaugų tiekimo sutrikimai skatino imtis griežtų priemonių viruso plitimui sustabdyti. Pandemija paveikė ne tik sveikatos sistemą, bet ir regionų stabilumą, socialinį ir ekonominį gyvenimą. Taip pat turėjo politinių ir saugumo padarinių, sutrikdė švietimą, mobilumą, turizmą ir laisvalaikį. Atsirado naujų vartotojų elgsenos ir vartojimo modelių. Neregėtai maža arba stublbinančiai didelė, priklausomai nuo kategorijos, paklausa, iškreiptos tiekimo grandinės, pasikeitęs darbas, socialinis atsiribojimas, visi šie pokyčiai, įskaitant draudimus ir suvaržymus, buvo varomieji veiksniai, privertę įmones peržiūrėti savo organizacijų strategijas. Pagrindinis šio straipsnio tikslas - išanalizuoti, kaip COVID 19 pandemija paveikė Lietuvos įmonių, kurios yra pagrindinė ekonomikos varomoji jėga, ekonominį saugumą. Kokį poveikį pandemija turėjo Lietuvos ekonomikai bei organizacijų verslo dinamikai. Ekonominio saugumo svarba ir vaidmuo kiekvienos valstybės veikloje. Straipsnyje taip pat aptartos pagrindinės priemonės pandemijos poveikiui švelninti. Pasitelkiant tyrimo metodus, mokslinę literatūrą bei statistinius duomenis, atlikta lyginamoji analizė vertinant COVID 19 pandemijos poveikį Lietuvos organizacijoms. Remiantis tyrimo rezultatais galima teigti, kad Europos Sąjungos kontekste Lietuva būtų mažiausiai pandemijos paveikta šalis. Nors 2021m. pradžioje buvo daug neapibrėžtumo dėl tolimesnės pandemijos eigos bei jos valdymo, tačiau ekonomika augo sparčiau nei buvo tikėtasi. Didėjo pramonės produkcijos apimtis, augo mažmeninė ir tarptautinė prekyba. Nepaisant pandemijos augimą išlaikė apdirbamosios gamybos bei didmeninės ir mažmeninės prekybos sektoriai. Labiausiai pandemijos įtaka buvo juntama paslaugų sektoriuje – apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų, meninėje, pramoginėje ir poilsio organizavimo, aptarnavimo bei administracinėje veiklose. Pandemija turėjo nemažai įtakos ir veikiančių įmonių veiklos stabilumui. Karantino paskelbimas, organizacijų veiklų sustabdymas ar apribojimas įtakojo įmonių pajamas, pelną, veiklos tęstinumą. Lietuvoje 2021m., nors šalis buvo veikiamą pandemijos, veikė 816 ūkio subjektais daugiau (neįskaitant fizinių asmenų, užsiimančių ekonomine veikla), nei 2020m. Pagal ūkio sektorius, daugiausia ūkio subjektų veikė paslaugų sferose, pramonėje, statyboje ir žemės ūkyje. Didžioji dalis veikiančių ūkio subjektų buvo mažos įmonės, kuriose dirbo 0-4 ar 5-9 darbuotojai. Nuo 2020m. iki 2021m., per metus veikiančių įmonių skaičius paaugo 0,8 proc., kai tuo tarpu 2019m. – 2020m. laikotarpiu šis skaičius siekė 2,18 proc. Didžiausią teigiamą įtaką pastarųjų metų augimui darė smulkiausių įmonių, turinčių 0-4 darbuotojus skaičiaus augimas, tuo tarpu neigiamą poveikį darė stipriai sumažėjęs 5-9 darbuotojus turinčių įmonių skaičius. COVID – 19 pandemijos akivaizdoje juridinių asmenų steigimas toliau augo. Per 2020 m. smulkių ir vidutinių įmonių (nefinansinių įmonių be fizinių asmenų, vykdančių individualią veiklą) skaičius padidėjo 6 proc. Per tą patį laikotarpį buvo išregistruota gerokai mažiau – 27 proc. įmonių.

Pagrindinės sąvokos: COVID 19 įtaka, ekonominis saugumas, pandemijos įtaka ekonominiam saugumui.

Įvadas

Netikėtai pasaulį užklupusi COVID 19 pandemija atnešė didelių pokyčių įvairiose pramonės šakose. Tai veiksnys, paskatinęs socialinius ir ekonominius neramumus. Siekdamas išlaikyti ekonominį saugumą, įmonės turėjo greitai prisitaikyti prie pakitusios aplinkos. Pandemija paveikė sveikatos sistemą, regionų stabilumą, socialinį ir ekonominį gyvenimą. Taip pat turėjo politinių ir saugumo padarinių, sutrikdė švietimą, mobilumą, turizmą ir laisvalaikį. Atsirado naujų vartotojų elgsenos ir vartojimo modelių. Neregėtai maža arba stublbinančiai didelė, priklausomai nuo kategorijos, paklausa, iškreiptos tiekimo grandinės, pasikeitęs darbas, socialinis atsiribojimas, visi šie pokyčiai, įskaitant draudimus ir

suvaržymus, buvo varomieji veiksniai, privertę įmones peržiūrėti savo organizacijų strategijas.

Ekonominius pokyčius visada greičiausiai pajunta smulkusis ir vidutinis verslas. Manoma, jog koronaviruso pandemija lems dar didesnes ekonomines pasekmes negu 2008-2009 metų ekonominė krizė. Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo įmonių vertinimu, didžiausią poveikį turėjo karantino įvedimas, tuo tarpu kaimyninės šalys pagrindine problemų priežastimi laiko ekonomikos sulėtėjimą.

Mokslininkai jau analizuoja pandemijos poveikį teikdami rekomendacijas, ką daryti ar nedaryti krizės metu. Ankstesnių ekonominių krizių ir nuosmukių pamokas galima pritaikyti pandeminėje situacijoje, atsižvelgiant į specifinius COVID-19 ypatumus. Taip pat jau atlikta keletas tyrimų su naujomis išvalgomis, daugiausia dėmesio skiriant pasikeitusiam vartotojų elgesiui.

Šio tyrimo objektas - COVID 19 įtaka Lietuvos įmonių ekonominiam saugumui.

Tyrimo tikslas - išanalizuoti, kaip COVID 19 pandemija paveikė Lietuvos įmonių, kurios yra pagrindinė ekonomikos varomoji jėga, ekonominį saugumą.

Tyrimo metodai. Mokslinės literatūros bei statistinių duomenų analizė, lyginamoji analizė vertinant COVID 19 pandemijos poveikį Lietuvos įmonių ekonominiam saugumui.

Ekonominio saugumo svarba ir vaidmuo

Ekonominio saugumo teorija yra viena svarbiausių ekonomikos mokslo dalių. Kiekvienos valstybės veikloje ekonominio saugumo problema yra svarbi ir prioritetinė. Žmogaus veikla pasižymi tam tikromis grėsmėmis ir rizikomis, kurias būtina įvertinti įgyvendinant visuomenės, verslo, asmens tikslus. Neįvertinus saugumo ir ekonominių reformų pasekmių žmogui, visuomenei, valstybei, gali būti patiriamos skaudžios nesėkmės, kurios gali net sužlugdyti valstybę, visuomenės gyvybingumą (Simanavičienė, 2018).

Pasak Kunz (2021), ekonominis saugumas yra sąlygos, užtikrinančios valstybėje gyvenančios visuomenės išlikimą, klestėjimą, tvarų vystymąsi bei sklandų funkcionavimą. Tai valstybė, kurioje galima darniai plėtoti ekonomiką ir užtikrinti tinkamą piliečių gyvenimo lygį per netrukdomą prieigą prie žaliavų, rinkų, kapitalo, modernių technologijų ar informacijos. Verta pažymėti, kad čia svarbus atspirties taškas yra valstybės ekonominis potencialas. Tai gali būti impulsas socialinei ir ekonominei plėtrai bei viena pagrindinių sąlygų šalies galiai ir prestižui tarptautinėje arenoje.

Šimašius (2006) ekonominį saugumą tapatino su gerais makroekonominiais rodikliais, nuosavybės saugumu, individo socialiniu saugumu, pavyzdžiui, tam tikru pragyvenimui būtinų pajamų lygiu, užimtumu, užtikrintomis darbo vietomis ir įmonių pelnu.

Gana plačiai ekonominio saugumo sampratą savo monografijoje išnagrinėjo Simanavičienė (2018), kuri teigia, kad „atlikta mokslininkų ekonominio saugumo sampratų analizė rodo, kad visais atvejais yra įvertinama ekonominė plėtra ir stabilumas. Todėl tokia pozicija leidžia apibrėžti ekonominį saugumą kaip ekonomikos ir valdžios būseną, kada užtikrinama nacionalinių interesų apsauga, šalies plėtra visumoje, pakankamas gynybos potencialas. Dabartiniu metu praktiškai niekam nekyla abejonių dėl kiekvienoje vidutinėje ar stambioje įmonėje ekonominio saugumo sistemų sukūrimo. Įmonės ekonominis saugumas tai tokia teisinių, gamybinių, organizacinių santykių, materialinių ir intelektualinių įmonės resursų sistema, kuriai esant užtikrinamas jos veikimo stabilumas, finansinė ir komercinė sėkmė, pažanga“.

Tsvetkov ir kt. (2019) pabrėžė, kad įmonės ekonominio saugumo sistema tiesiogiai priklauso nuo jos gamybinės veiklos išsivystymo lygio ir struktūros, turimų išteklių

panaudojimo efektyvumo, darbuotojų kvalifikacijos, vyraujančių aplinkos, ypač konkurencinės, sąlygų. Norėdama užtikrinti tvarią veiklą ir plėtrą, įmonė turi sukurti savo apsaugos sistemą. Įmonės ekonominio saugumo sistema – tai teorinių požiūrių ir praktinės veiklos rinkinys, kuriuo siekiama kuo labiau apsaugoti gyvybinius įmonės interesus nuo grėsmių, kurias gali sukelti įmonės vidiniai verslo procesai ir išorinė aplinka.

COVID – 19 pasaulinė pandemija šalių ekonomikose sukėlė beprecedentę situaciją, kurios pasaulis neregėjo nuo ispaniškojo gripo laikų. Jei įprasta ekonominė krizė paveikia vieną socialinės – ekonominės sistemos dalį ir tik po tam tikro laiko padaro įtaką likusiai visai sistemai, tai COVID – 19 pandemija paveikė visą socialinę – ekonominę sistemą iš karto, t.y. visa ekonomika pradėjo funkcionuoti epidemiologinio modelio sąlygomis, pradedant nuo valstybės ir centrinių bankų, baigiant įmone ir vartotoju. Šalių vyriausybės iš karto susidūrė su iššūkiais formuodamos ne tik sveikatos politiką ir žmonių gyvybes saugančias priemones, bet ir ekonomikos politiką bei priemones, skirtas palengvinti ir padėti verslui įveikti ekonominį šoką (Norvaišienė ir kt., 2021). Pasak Baldwin, Weder di Mauro (2020), COVID – 19 pandemiją ir jos padarytą įtaką ekonominiam saugumui galima palyginti su kitomis pasaulį paveikusiomis pandemijomis. Įžvelgiami panašumai su 1957m. Azijos gripu (H2N2), 1968m. Hong Kong gripu (H3N2), 2002m. sunkiu ūminiu kvėpavimo sindromu (SARS), 2009m. Paukščių gripu (N1H1) ar net antrąja Ebola (EVD) viruso banga praūžusia 2014-2016m. Tačiau COVID – 19 sparčiai išplito po visą pasaulį esant dideliame žmonių judėjimui, kas labai greitai paveikė visų šalių ekonomikas.

Goodell (2020) išskyrė keletą veiksnių, darančių įtaką valstybių ekonominiam saugumui:

- „šlubuojančios“ sveikatos priežiūros sistemos, tiek viešosios, tiek privačios, išlaidos, susijusios su užsikrėtusių asmenų medicininio gydymu ir protrūkio kontrole; sveikatos sistemų įtampa dėl nesugebėjimo kartu spręsti įprastesnių sveikatos problemų protrūkių metu;

- darbo našumo sumažėjimas;
- socialinis atsiribojimas, trikdančias ekonominę veiklą;
- poveikis turizmui bei tiesioginėms užsienio investicijoms;
- sumažėjęs vidaus vartojimas neapibrėžtumo sąlygomis;
- ilgalaikis poveikis įmonių finansavimui ir kapitalo sąnaudoms;
- įmonių apyvartumo, likvidumo bei pelningumo sumažėjimas.

COVID-19 krizė buvo netikėtas įvykis, turintis milžiniškų pasekmių beveik kiekvienam mūsų kasdienio gyvenimo aspektui. Be anksčiau paminėtų pandemijų, kilusių labai skirtingame socialiniame ir ekonominiame kontekste, nėra istorinių paralelių, artimų dabartinei krizei, todėl prognozuoti ar numatyti ateitį yra sudėtinga užduotis.

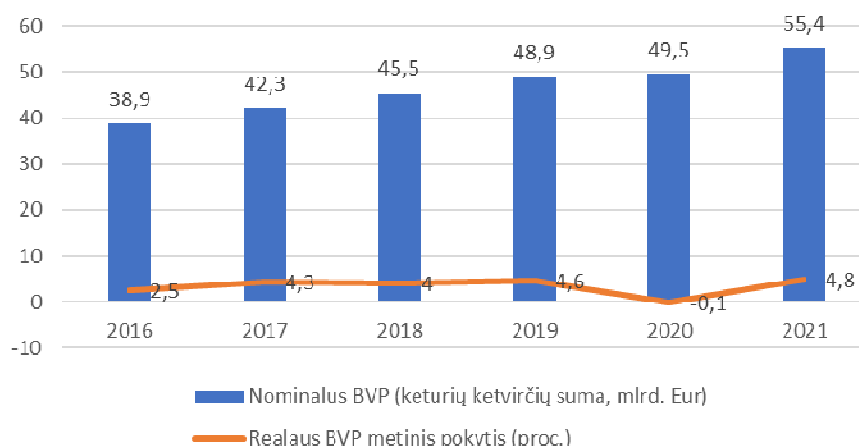
Pandemijos protrūkio metu šalims buvo ypač svarbu išlaikyti ekonominę saugumą, siekiant tolesnės ekonomikos plėtros ir suteikti tikrumo jausmą bei garantijas, kad bus ieškomi sprendimai plintančiai infekcijai įveikti (Kozicki ir kt., 2020).

COVID 19 įtaka Lietuvos ekonomikai

COVID-19 viruso pandemijos sukeltas šokas 2020 m. pradžioje visiškai pakeitė pasaulio ir ES bloko šalių, kuriai priklauso ir Lietuva, ekonominės raidos perspektyvas. 2020 m. ES-27 šalių realusis BVP per metus sumenko 6,1 proc., infliacija stabilizavosi ties 0,7 proc. riba, o nedarbo lygis padidėjo iki 7,1 proc. 2021 m. prasidėjus vakcinacijos procesui bei

didelio fiskalinio impulso pagalba didžiosiose pasaulio ekonomikose ir ES šalyse situacija kardinaliai pasikeitė (Versli Lietuva, 2021).

Apžvelgiant praėjusių metų rezultatus galima teigti, kad Europos Sąjungos kontekste Lietuva būtų mažiausiai pandemijos paveikta šalis. Nors 2021m. pradžioje buvo daug neapibrėžtumo dėl tolimesnės pandemijos eigos bei jos valdymo, tačiau ekonomika augo sparčiau nei buvo tikėtasi. Remiantis socialinių ir ekonominių padarinių Baltijos šalyse apžvalga (2020), ekonomikos tempas kaimyninėse valstybėse lėtėjo jau 2019m. antrą pusmetį, tačiau jau 2021 m. Lietuvos BVP sudarė 55,4 mlrd. EUR to meto kainomis. Palyginti su 2020 m., realusis BVP pokytis, pašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtaką, buvo 5,1 proc. (nepašalinus sudarė 4,8 proc.). 2020m. realiojo BVP pokytis, palyginti su 2019 m., sudarė – 0,1 proc., 2019 m. BVP siekė 48,9 mlrd. EUR ir, lyginant su ankstesniu laikotarpiu, augo 4,6 proc.

1 pav. Visos šalies BVP 2016-2021m.

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis, 2022.

Remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis galima teigti, kad didėjo pramonės produkcijos apimtis, augo mažmeninė ir tarptautinė prekyba. Praėjusiais metais beveik penktadaliu išaugo pramonės produkcija. Jos parduota už 28,4 mlrd. EUR to meto kainomis, tai 19,4 proc. palyginamosiomis kainomis daugiau nei 2020 m. Labiausiai padidėjo gamyba: chemikalų ir chemijos – 45,6 proc., variklinių transporto priemonių, priekabų ir puspriekabių – 39,9 proc., kitų transporto priemonių ir įrangos – 34,9 proc., pagrindinių metalų – 28,9 proc., kompiuterinių, elektroninių ir optinių gaminių – 28,2 proc. COVID-19 pandemijos įtaka 2020 m. atskiroms ekonominės veiklos rūšims buvo labai nevienoda. Žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės (10,3 proc. 2019 m. ir 9,4 proc. 2020 m.) bei informacijos ir ryšių (atitinkamai 11,9 proc. ir 7,2 proc.) veiklose fiksuotas tolesnis spartus pridėtinės vertės augimas. Nepaisant pandemijos, 2020 m. augimą išlaikė ir didžiausią lyginamąjį svorį kuriant pridėtinę vertę turintys apdirbamosios gamybos (4,0 proc. 2019 m. ir 1,1 proc. 2020 m.) bei didmeninės ir mažmeninės prekybos sektoriai (3,0 proc. 2019 m. ir 1,4 proc. 2020 m.). Labiausiai pandemijos įtaka 2020 m. buvo juntama paslaugų sektoriuje – apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų (–30,9 proc.), meninėje, pramoginėje ir poilsio organizavimo (–16,5 proc.), kitoje aptarnavimo (–7,5 proc.) bei administracinėje ir aptarnavimo (–7,0 proc.) veiklose fiksuotas didžiausias pridėtinės vertės kritimas. Neigiama pandemijos įtaka 2020 m. atsispindi visuose komponentuose – bendrojo pagrindinio kapitalo

formavimas mažėjo 1,8 proc. (2019 m. 6,6 proc. augo), namų ūkių galutinio vartojimo išlaidos – 2,1 proc. (2019 m. +3,0 proc.), prekių ir paslaugų importas – 4,4 proc. (2019 m. – +6,1 proc.), o prekių ir paslaugų eksportas, sparčiai augęs 2019 m. (9,9 proc.), išlaikė nedidelį augimą ir 2020 m. (0,4 proc.). 2020 m. fiksuotas atlygio darbuotojams spartaus augimo sulėtėjimas: 2019 ir 2020 m. jis didėjo atitinkamai 11,2 ir 5,8 proc. (to meto kainomis). Mokesčiai gamybai ir gaminiam augo atitinkamai 7,5 ir 2,0 proc., o subsidijų pokyčiuose ryškiausiai atsispindi pandemijos valdymo priemonių įtaka – 2020 m. jų skirta 2,3 karto daugiau nei 2019 m. (atitinkamai 1 879 mln. EUR ir 829 mln. EUR).

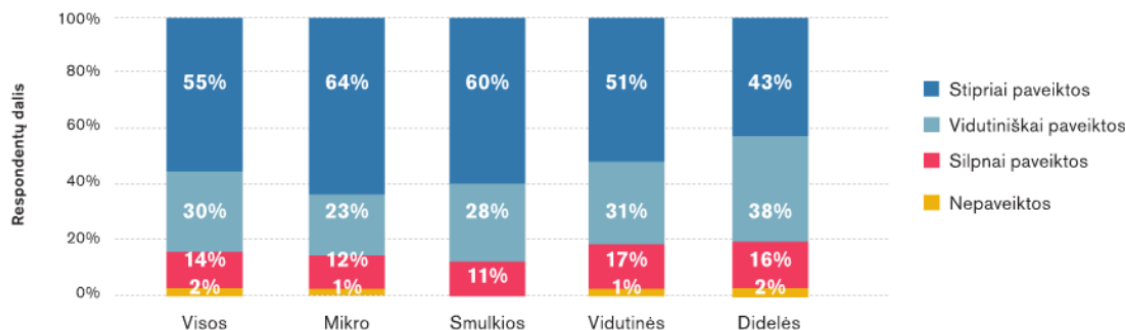
Pandemijos poveikis Lietuvos įmonių verslo dinamikai

COVID-19 pandemija sukėlė daugybę neramumų ekonomikoje ir iškėlė daug naujų iššūkių tiek įmonėms, tiek darbuotojams. Su virusu susijusiu sumaišties laikotarpiu verslininkai buvo priversti apriboti savo veiklą arba keisti jos vykdymo būdus, taip pat panaudoti iki šiol nenaudotus teisinio ir mokestinio pobūdžio instrumentus (Kunz, 2021).

Remiantis Šontaite-Petkevičiene ir kt. (2021), siekdamas susidoroti su krize, organizacijos turėjo pasitelkti inovacijų procesus: pirmiausia pakeisti tuos dalykus, kurie tuo metu buvo daromi, tada apibrėžti ir plėtoti, o galiausiai – transformuoti. Pandemija daugiau ar mažiau paveikė visas organizacijų funkcijas, todėl jos turėjo tapti judrios ir pertvarkyti savo atliekamas funkcijas, t. y. pandemijos metu reikėjo mąstyti naujoviškai.

Verslas – visos ekonomikos variklis, jo sėkmė priklauso nuo gero planavimo, rinkos išmanymo ir įvairių ekonomikos procesų suvokimo, o pasak Elyta ir kt. (2020), jis yra labiausiai įtakojamas išorinių neigiamų veiksnių.

COVID 19 pandemija, paveikusi įvairių šalių ekonomikas, turėjo nemažai įtakos ir veikiančių įmonių veiklos stabilumui. Karantino paskelbimas, organizacijų veiklų sustabdymas ar apribojimas įtakoją įmonių pajamas, pelną, veiklos tęstinumą. Kaip teigia Norvaišienė ir kt., (2021), dėl pasauliniu mastu kilusios pandemijos įvesti įmonių veiklos apribojimai ypač stipriai paveikė smulkaus ir vidutinio verslo įmones. Atliktas tyrimas parodė (žr. 2 pav.), kad net 55 proc. visų apklaustų įmonių pajuto stiprų pandemijos poveikį verslui. Labiausiai, net 64 proc., krizė paveikė mikro įmones (darbuotojų skaičius yra iki 4 žmonių), tuo tarpu didelių įmonių skaičius sudarė 43 proc.

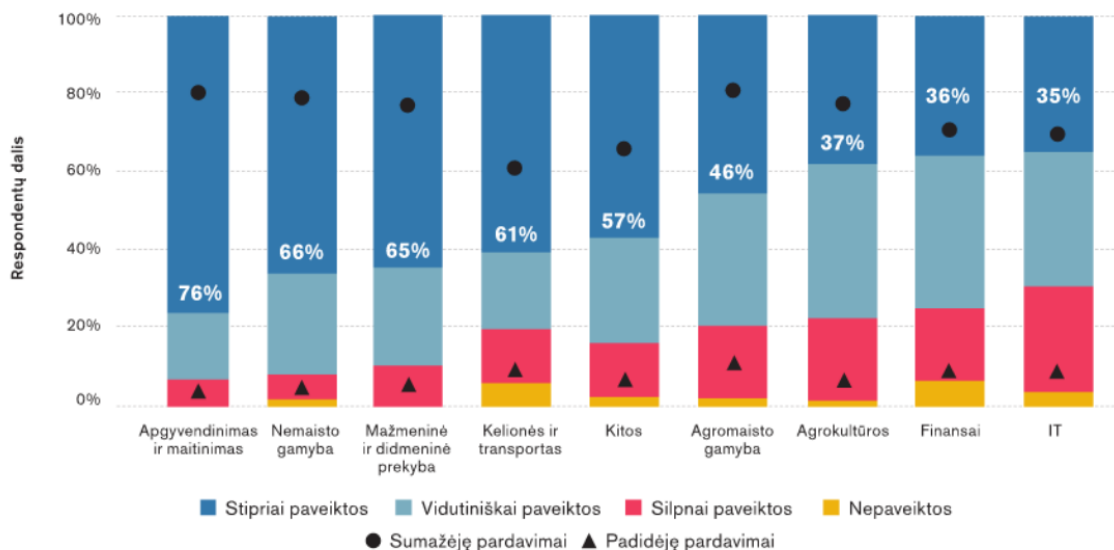

2 pav. COVID 19 poveikio skirtingo dydžio įmonėms visame pasaulyje mastas

Šaltinis: Norvaišienė ir kt., 2021.

Vertinant pandemijos poveikį verslui pagal ekonominės veiklos sektorius, labiausiai nukentėjo apgyvendinimo ir maitinimo sektorius (net 76 proc.), stiprų poveikį turėjo ne

maisto gamyba (66 proc.), mažmeninė ir didmeninė prekyba (65 proc.), kelionės ir transportas (61 proc.), tuo tarpu mažiausiai buvo paveiktos IT sektoriaus įmonės (35 proc.). Remiantis apklausos rezultatais, beveik visos įmonės patyrė pajamų sumažėjimą ir tik nedidelės dalies įmonių pajamos šiek tiek padidėjo.

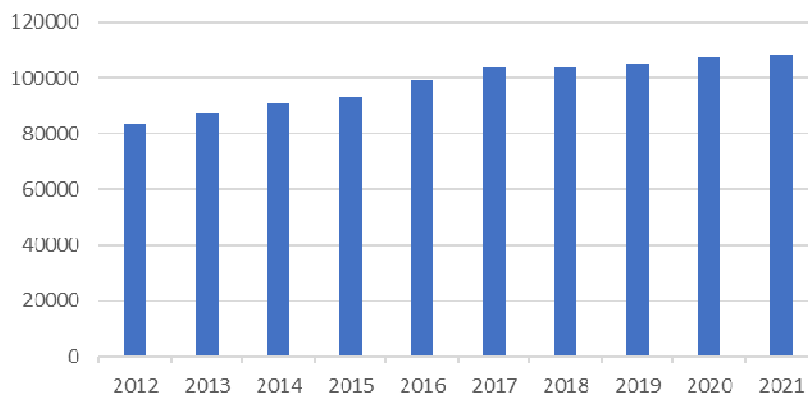

3 pav. COVID 19 poveikio skirtingiems sektoriams visame pasaulyje mastas

Šaltinis: Norvaišienė ir kt., 2021.

Jau beveik du metus Lietuvoje besitęsianti COVID-19 pandemija pakeitė visos šalies gyvenimą ir pakoregavo ekonominį paveikslą. Iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad naujoji realybė ir padidėjusi nežinomybė dėl ateities galėjo pristabdyti kai kuriuos procesus, tačiau kartu tai atvėrė ir naujas galimybes. Būtent tai liudija ir per pastaruosius metus išaugęs naujai įsteigtų bendrovių ir organizacijų skaičius.

Remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis, 2021 m. sausio 1d., nors šalis buvo veikiama pandemijos, Lietuvoje veikė 108258 ūkio subjektai (neįskaitant fizinių asmenų, užsiimančių ekonomine veikla), jie sudarė 45 proc. visų Juridinių asmenų registre įregistruotų ūkio subjektų. Tai yra 814 įmonėmis daugiau, lyginant su praėjusiu laikotarpiu.

4 pav. Veikiantys ūkio subjektai 2012-2021m.

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis, 2022.

Pasak Benedetti Fasil ir kt., (2020), labai tikėtina, kad ateityje COVID-19 krizė gali stipriai paveikti neseniai įsikūrusias įmones, dėl to steigimosi rodiklis kiek sumažės, o išregistruotų įmonių skaičius padidės, sulėtės jų augimas. Remiantis ES skaičiavimais, dėl to gali sumažėti bendras užimtumas, 2021–2030 m. laikotarpiu gali siekti iki 74 tūkst. Visiškas atsigavimas gali užtrukti daugiau nei dešimtmetį, net jei per vienerius metus pradinė veikla atsigauna iki prieškrizinio lygio.

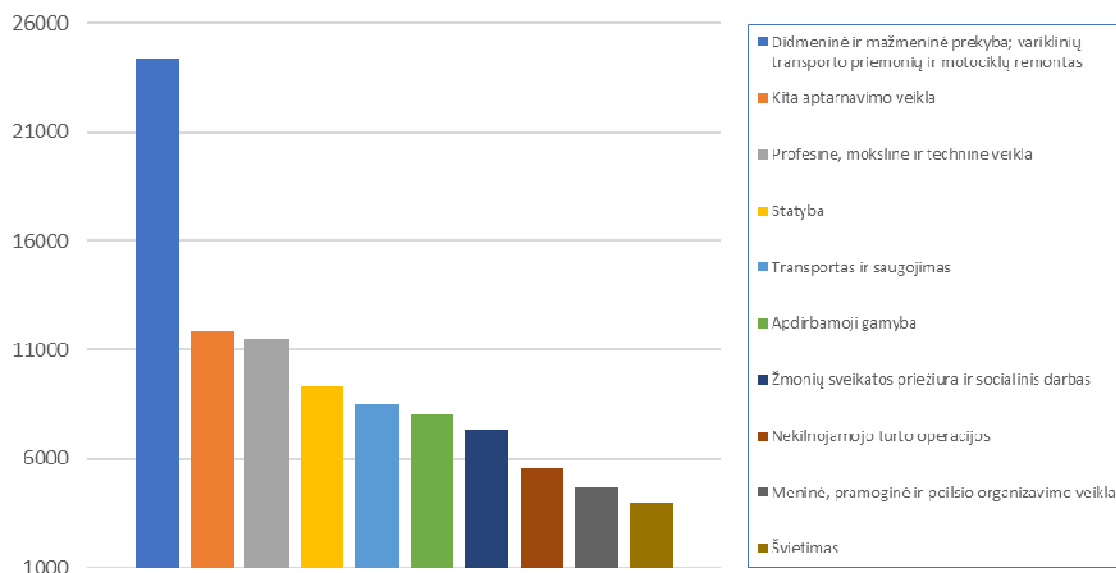
Pagal ūkio sektorius, daugiausia ūkio subjektų (81 proc.) veikė paslaugų sferose, pramonėje (9 proc.), statyboje (8 proc.) ir žemės ūkyje (2 proc.).

1 Lentelė. Veikiančių įmonių struktūra

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis, 2022.

	Žemės ūkis	Pramonė	Statyba	Didmeninė ir mažmeninė prekyba	Profesinė, mokslinė ir techninė veikla	Transportas ir saugojimas	Nekilnojamojo turto operacijos	Apgyvadinimo ir maitinimo paslaugų veikla	Administracinė ir aptarnavimo veikla	Kita
Įmonių skaičius, tūkst.vnt.	2318	9522	9364	24398	11524	8501	5581	3791	3805	33054
Dalis (nuo visų ūkio subjektų skaičiaus), proc.	2,07	8,51	8,37	21,81	10,30	7,60	4,99	3,39	3,40	29,55

Esant sudėtingoms ekonominėms sąlygoms, paslaugų sektoriuje didžiausia dalis teko didmeninei ir mažmeninei prekybai (22 proc.), profesinei, mokslinei ir techninei veiklai (10 proc.) bei transportui ir saugojimui (8 proc.). Pramonėje daugiausia įmonių veikė apdirbamojoje gamyboje (7 proc.). žr. 5 pav.

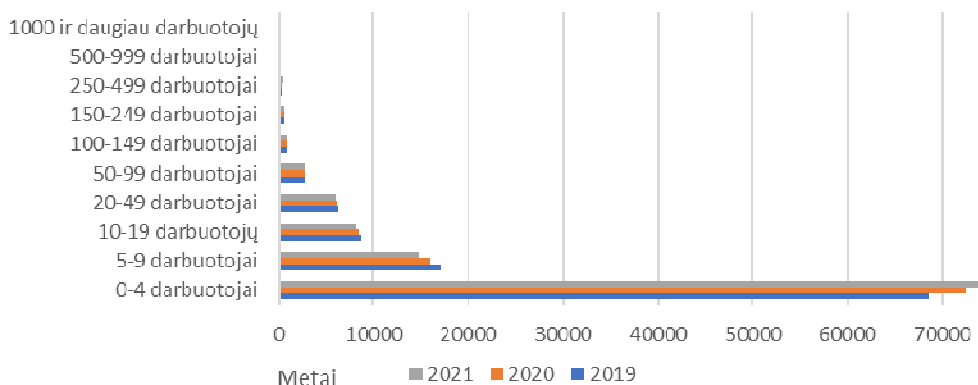

5 pav. Veikiantys ūkio subjektai pagal ekonominės veiklos rūšis 2021m.

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis, 2022.

Didžioji dalis (82,6 proc.) veikiančių ūkio subjektų buvo mažos įmonės, kuriose dirbo 0-4 ar 5-9 darbuotojai. Nuo 2020m. iki 2021m., per metus veikiančių įmonių skaičius paaugo 0,8 proc. (arba 816 įmonėmis), kai tuo tarpu 2019m. – 2020m. laikotarpiu šis skaičius siekė 2,18 proc. (arba 2351 naujai įregistruotos įmonės). Didžiausią teigiamą įtaką pastarųjų metų

augimui darė smulkiausių įmonių, turinčių 0-4 darbuotojus skaičiaus augimas (išaugo 1,6 proc.), tuo tarpu neigiamą poveikį darė stipriai sumažėjęs 5-9 darbuotojus turinčių įmonių skaičius (sumažėjo 1,2 proc.).

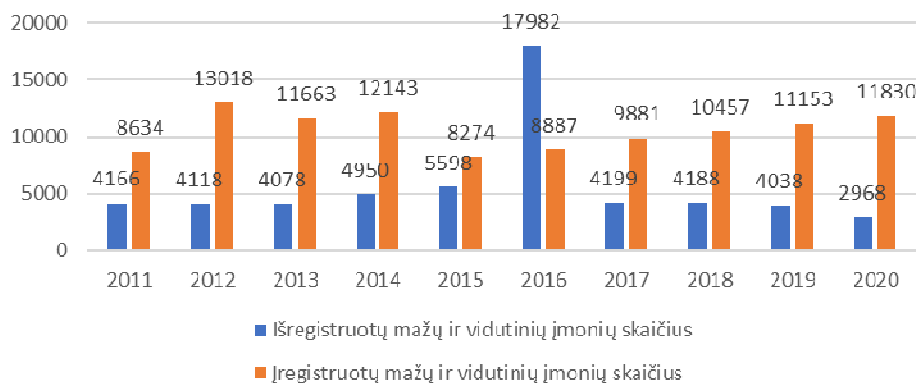

6 pav. Veikiantys ūkio subjektai pagal darbuotojų skaičiaus grupes 2019-2021m.
Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis, 2022.

Stebint įregistruotų ir išregistruotų smulkių bei vidutinių įmonių skaičiaus tendenciją, galima teigti, kad net ir COVID – 19 pandemijos akivaizdoje juridinių asmenų steigimas toliau augo.

Per 2020 m. smulkių ir vidutinių įmonių (nefinansinių įmonių be fizinių asmenų, vykdančių individualią veiklą) skaičius padidėjo 6 proc. Remiantis Lietuvos Statistikos Departamento duomenimis, 2020m. buvo įregistruota 11830 tūkst. naujų smulkių ir vidutinių įmonių, tai 677 vnt. daugiau, nei 2019m. Per tą patį laikotarpį buvo išregistruota gerokai mažiau - 1070 įmonių, kas sudarė 27 proc.

Daugiausia – 82,3 proc. įmonių sudarė labai mažos (0–9 dirbantieji) įmonės. Mažos įmonės siekė 13,5 proc. (10–49 dirbantieji), vidutinės (50 ir daugiau dirbančiųjų) – 4,2 proc.

7 pav. Per metus įregistruotų ir išregistruotų mažų ir vidutinių įmonių skaičius 2011-2020m.
Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis, 2022.

Smulkių ir vidutinių įmonių apyvarta siekė beveik 64,2 mlrd. EUR ir, palyginti su 2019 m., sumažėjo 0,9 proc. 37 proc. apyvartos uždirbo mažos įmonės, 36 proc. – vidutinės. Labai mažų įmonių apyvarta sudarė 27 proc.

Smulkios ir vidutinės įmonės uždirbo 3,9 mlrd. EUR grynojo pelno, t. y. beveik 0,6 mlrd. EUR, arba 17,1 proc. daugiau nei ankstesniais metais. Šių įmonių grynas pelningumas siekė 6,1 proc. (2019 m. – 5,2 proc.). Pelningiausiai dirbo labai mažos įmonės, kurių pelningumas siekė 8,5 proc.

Pagalbos priemonės verslui pandemijos poveikiui švelninti

Kaip teigia Kunz (2021), COVID – 19 pandemijos sukelta krizė yra daug rimtesnė nei 2007–2008 m. finansų krizė, nes ji vienu metu smogė namų ūkiams, įmonėms, finansų įstaigoms ir rinkoms visame pasaulyje. Epidemijos ekonominis poveikis truko daug ilgiau, nei manyta iš pradžių. Prekių ir paslaugų tiekimas buvo ribotas, nes buvo uždarytos gamyklos ir biurai, o gamyba sumažėjo.

Mikroekonominio ir makroekonominio mastu pandemija sukėlė tokius padarinius:

- Įmonių ir namų ūkių pajamų mažėjimas;
- Privačių investicijų mažėjimas;
- Gamybos problemos;
- Problemos darbo rinkoje
- Gamybos veiksnių kainų augimas;

Pasak Mogaji (2020), būtent vyriausybei tenka didelė pareiga teikti paramą savo piliečiams ir įmonėms sprendžiant šios pandemijos padarinius. Pagrindiniai rodikliai, tokie kaip šalies BVP augimo tempai, pajamų pasiskirstymas tarp piliečių, nedarbo lygis, infliacija ir namų ūkių skolos lygis, turi įtakos jos piliečių pažeidžiamumui.

Remiantis socialinių ir ekonominių padarinių Baltijos šalyse apžvalga (2020), Lietuvos Vyriausybė priėmė Ekonominių ir finansinių veiksmų planą, kuriame buvo penkios pagrindinės sritys, tokios kaip būtinų išteklių suteikimas veiksmingai sveikatos ir socialinės apsaugos sistemų veiklai, darbo vietų ir pajamų išsaugojimas, verslo likvidumo palaikymas ir ekonomikos skatinimas. Lietuvos veiksmų planas susilaukė kritikos, nes buvo pernelyg bendras ir naudojo standartines priemones ypatingomis aplinkybėmis, todėl sekė kelios plano koregavimo priemonės.

Įvestas karantinas ir dauguma ribojimų privertė verslą greitai reaguoti į susidariusią situaciją pakeičiant verslo modelius ir operacijų valdymą. Daugeliui tai buvo naujos galimybės, įmonės prisitaikė prie besikeičiančios aplinkos ir prisitaikė prie COVID 19 pandemijos poreikių: elektroninė prekyba, gyvybiškai svarbių medicininių prekių ar įrangos transportavimas, nuotolinis darbas, virtualus bendravimas ir pan.

Remiantis Norvaišienė ir kt., (2021), naudingiausios paramos verslui priemonės yra atleidimas nuo mokesčių arba laikinas jų atidėjimas ir įvairios finansinės programos. Taip pat naudingos būtų subsidijos nuomai, piniginiai pervedimai (žr. 8 pav.).

2021 m. mokestinės paramos įmonėms gavėjų skaičius siekė 42 tūkst., o subsidijų – 38 tūkst., tai sudarė beveik 40 proc. visų įmonių. Vienam gavėjui teko nuo 16 iki 19 tūkst. EUR mokestinės paramos. Vidutinė subsidija vienai įmonei sumažėjo nuo 22 iki 19 tūkst. EUR.

Mikroįmonėms		Mažoms įmonėms		Vidutinėms įmonėms		Didelėms įmonėms	
Finansinės programos	59 proc.	Atleidimas nuo mokesčių arba laikinas jų atidėjimas	64 proc.	Atleidimas nuo mokesčių arba laikinas jų atidėjimas	70 proc.	Atleidimas nuo mokesčių arba laikinas jų atidėjimas	71 proc.
Atleidimas nuo mokesčių arba laikinas jų atidėjimas	54 proc.	Finansinės programos	61 proc.	Finansinės programos	63 proc.	Finansinės programos	64 proc.
Parama savarankiškai dirbantiems	36 proc.	Nuomos subsidijos	34 proc.	Užimtumo programos	37 proc.	Užimtumo programos	39 proc.
Nuomos subsidijos	31 proc.	Pinigų pervedimai	33 proc.	Nuomos subsidijos	29 proc.	Nuomos subsidijos	28 proc.
Užimtumo programos	27 proc.	Parama savarankiškai dirbantiems	29 proc.	Parama savarankiškai dirbantiems	22 proc.	Importuojamų medžiagų tarifų sumažinimas	27 proc.
Pinigų pervedimai	24 proc.	Užimtumo programos	28 proc.	Importuojamų medžiagų tarifų sumažinimas	21 proc.	Pinigų pervedimai	17 proc.
Importuojamų medžiagų tarifų sumažinimas	16 proc.	Importuojamų medžiagų tarifų sumažinimas	15 proc.	Pinigų pervedimai	19 proc.	Parama savarankiškai dirbantiems	15 proc.
Kitos	6 proc.	Kitos	4 proc.	Kitos	4 proc.	Kitos	4 proc.

8 pav. Verslo įmonėms naudingiausios paramos priemonės

Šaltinis: Norvaišienė ir kt., 2021.

Remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis, parama verslui padėjo stipriai sušvelninti neigiamą COVID-19 poveikį ekonomikos augimui. Daugiau nei trečdalis įmonių gavo nukentėjusiesiems nuo COVID-19 skirtą valstybės paramą. 2020 m. mokestinė pagalba siekė 609 mln. EUR, o 2021 m. – 788 mln. EUR. 2020 m. subsidijos viršijo 1 mlrd. EUR, o 2021 m. – 730 mln. EUR.

Išvados

Ekonominio saugumo teorija yra viena svarbiausių ekonomikos mokslo dalių. Kiekvienos valstybės veikloje ekonominio saugumo problema yra svarbi ir prioritetinga. COVID – 19 pasaulinė pandemija šalių ekonomikose sukėlė beprecedentę situaciją ir paveikė visą socialinę – ekonominę sistemą iš karto. COVID-19 krizė buvo netikėtas įvykis, turintis milžiniškų pasekmių beveik kiekvienam mūsų kasdienio gyvenimo aspektui. Pandemijos protrūkio metu šalis buvo ypač svarbu išlaikyti ekonominį saugumą, siekiant tolesnės ekonomikos plėtros.

Remiantis praėjusių metų rezultatais galima teigti, kad Europos Sąjungos kontekste Lietuva būtų mažiausiai pandemijos paveikta šalis. Nors 2021m. pradžioje buvo daug neapibrėžtumo dėl tolimesnės pandemijos eigos bei jos valdymo, tačiau ekonomika augo sparčiau nei buvo tikėtasi. Didėjo pramonės produkcijos apimtys, augo mažmeninė ir tarptautinė prekyba. Nepaisant pandemijos augimą išlaikė apdirbamosios gamybos bei didmeninės ir mažmeninės prekybos sektoriai. Labiausiai pandemijos įtaka buvo juntama paslaugų sektoriuje – apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų, meninėje, pramoginėje ir poilsio organizavimo, aptarnavimo bei administracinėje veiklose.

Pandemija turėjo nemažai įtakos ir veikiančių įmonių veiklos stabilumui. Karantino paskelbimas, organizacijų veiklų sustabdymas ar apribojimas įtakojė įmonių pajamas, pelną, veiklos tęstinumą. Lietuvoje 2021m., nors šalis buvo veikiamą pandemijos, veikė 816 ūkio subjektai daugiau (neįskaitant fizinių asmenų, užsiimančių ekonomine veikla), nei 2020m. Pagal ūkio sektorius, daugiausia ūkio subjektų veikė paslaugų sferose, pramonėje, statyboje ir žemės ūkyje. Didžioji dalis veikiančių ūkio subjektų buvo mažos įmonės, kuriose dirbo 0-4 ar 5-9 darbuotojai. Nuo 2020m. iki 2021m., per metus veikiančių įmonių skaičius paaugo 0,8 proc., kai tuo tarpu 2019m. – 2020m. laikotarpiu šis skaičius siekė 2,18 proc. Didžiausią teigiamą įtaką pastarųjų metų augimui darė smulkiausių įmonių, turinčių 0-4 darbuotojus skaičiaus augimas, tuo tarpu neigiamą poveikį darė stipriai sumažėjęs 5-9 darbuotojus turinčių įmonių skaičius. COVID – 19 pandemijos akivaizdoje juridinių asmenų steigimas toliau augo. Per 2020 m. smulkių ir vidutinių įmonių (nefinansinių įmonių be fizinių asmenų, vykdančių individualią veiklą) skaičius padidėjo 6 proc. Per tą patį laikotarpį buvo išregistruota gerokai mažiau - 27 proc. įmonių.

COVID-19 krizė informuoja investuotojus, politikos formuotojus ir plačiąją visuomenę, kad stichinės nelaimės gali padaryti iki tol neregėto masto ekonominę žalą. Kitaip nei įvykiai, tokie kaip pasaulinis branduolinis karas, kurio neįmanoma išgyventi ir dėl to nereikia didelių išlaidų, arba tokie įvykiai kaip klimato kaita, kurie vyksta daug lėčiau, arba vietinės nelaimės, sukeliančios šalutinį poveikį ir rinkos reakcijas, COVID-19 pandemija sukelia tiesioginį poveikį ekonominiam saugumui.

Siekiant užtikrinti įmonių ekonominį saugumą, didelį dėmesį reikėtų skirti įmonės veiklos efektyvumo gerinimui, o tai lemia naujų darbo vietų kūrimą, geresnį užimtumo lygį, geresnį gyventojų pragyvenimo lygį, šalies ekonomikos augimą, geresnę visuomenės apsaugą nuo socialinių ir ekonominių grėsmių.

Literatūra

1. A comparative review of socio-economic implications of the coronavirus pandemic (COVID-19) in the Baltic States. (2020). Foresight Centre of Parliament of Estonian, LV PEAK of the University of Latvia and Government Strategic Analysis Center (STRATA) of Lithuania.
2. Baldwin, R., Weder di Mauro, B. (2020). Economics in the Time of COVID-19. CEPR Press, (123).
3. Benedetti Fasil, C., Sedláček, P., Sterk, V. (2020). EU start-up calculator: impact of COVID-19 on aggregate employment. European Commission, Joint Research Centre, Brussels. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020.
4. Elyta, W., Ahmad A. B. A. (2020). Smart Human Security: Economic Safety for Micro, Small and Medium Enterprises (MSMEs) to Face The Impact of The Covid-19 Global Pandemic. Journal of Government and Civil Society. Vol. 4, No. 2, September 2020, pp. 181-199.
5. Goodell, J.W. (2020). COVID-19 and finance: Agendas for future research. Finance Research Letters, (5)
6. Kozicki, B., Górniewicz, M., Walkowiak, M. (2020). The Impact of COVID-19 Pandemic on the Economic Security of Russia and European Countries. European Research Studies Journal. Volume XXIII, Special Issue 3, 2020. pp. 324-332.

7. Kunz, W. (2021). The impact of the COVID-19 pandemic on the economic security of enterprises. *Security Dimensions*, 2021, No. 36, (22–37).
8. Lietuvos Statistikos Departamentas. (2021). Verslas Lietuvoje (2021 m. leidimas). Žiūrėta 2022m. vasario 5d., Prieiga internetu: <https://osp.stat.gov.lt/verslas-lietuvoje-2021>
9. Lietuvos ekonomika 2021m.: spartusis augimas COVID-19 viruso aplinkoje. Versli Lietuva, 2021m. leidinys.
10. Mogaji, E. (2020). Financial Vulnerability During a Pandemic: Insights for Coronavirus Disease (COVID-19). *Research Agenda Working Papers*. Vol 2020 No 5 pp 57-63.
11. Norvaišienė, R., Stankevičienė, J., Benetytė, R., Bruneckienė, J., Rapsikevičius, J., Janilionis, V., Krušinskas, R. (2021). Lietuvos įmonių finansinio atsparumo ekonominiam Covid-19 šokui ir skirtingų ekonominių veiklų nuostolių vertinimas. *KTU leidykla „Technologija“*, (314).
12. Simanavičienė, Ž. (2018). Ekonominis saugumas ir smulkaus bei vidutinio verslo politikos formavimas. *Mykolas Romeris universitetas*, (64-150).
13. Šimašius R., Vilpišauskas R. (2006). Ekonominio saugumo samprata ir politikos principai Lietuvoje. *Lietuvos metinė strateginė apžvalga*. 2006, t. 4 (2005), p. 251-267.
14. Šontaitė-Petkevičienė, M., Kyguolienė, A., Grigaliūnaitė V. (2021). Changes in Marketing Management Induced by the COVID-19 Pandemic: Lithuanian Organisations' Marketing Landscape. *Scientific Annals of Economics and Business*. 68 (3), 2021, 379-404.
15. Tsvetkov V.A., Gurinovich A. G., Afanasiev I.V. (2019). Effective management of a company's economic security: 21st century challenges. *International Journal of Civil Engineering and Technology (IJCET)*. Volume 10, Issue 02, February 2019, pp. 1810-1820.

THE IMPACT OF COVID 19 ON THE ECONOMIC SECURITY OF LITHUANIAN ENTERPRISES

Inga KURIENĖ

Kaunas University of Technology

Summary

The COVID 19 pandemic has brought a lot of changes to each country's economy. The ever-increasing number of cases, the lack of equipment and supplies, and the disruption of production and services have led to strong measures to stop the spread of the virus. The pandemic affected not only the health system but also the stability, social and economic life of the regions. It has also had political and security consequences, disrupting education, mobility, tourism, and leisure. New patterns of consumer behavior and consumption have emerged. Unprecedentedly low or staggeringly high demand, depending on the category, distorted supply chains, changed jobs, social isolation, all these changes, including bans and restrictions, have been the driving forces for companies to rethink their organizations' strategies. The main purpose of this article is to analyze how the COVID 19 pandemic affected the economic security of Lithuanian companies, which are the main driving force of the economy. What impact did the pandemic have on the Lithuanian economy and the business dynamics

of organizations? The importance and role of economic security in the activities of each state. The article also discusses key measures to mitigate the effects of the pandemic. Using research methods, scientific literature and statistical data, a comparative analysis was performed to assess the impact of the COVID 19 pandemic on Lithuanian organizations. Based on the results of the study, it can be stated that in the context of the European Union, Lithuania would be the country least affected by the pandemic. Although in 2021. There was a lot of uncertainty at the beginning of the year about the future course of the pandemic and its management, but the economy grew faster than expected. The volume of industrial production increased, retail and international trade grew. Despite the pandemic, growth was maintained in the manufacturing, wholesale, and retail sectors. The impact of the pandemic was felt most in the services sector - accommodation and food service activities, arts, entertainment and recreation, service and administrative activities. The pandemic also had a significant impact on the stability of existing businesses. The announcement of quarantine, suspension or restriction of the activities of organizations affected the income, profit and business continuity of companies. In Lithuania in 2021, although the country was affected by a pandemic, there were 816 more economic entities (excluding natural persons engaged in economic activities) than in 2020. By economic sector, most entities were active in the service sector, industry, construction, and agriculture. Most of the operating entities were small enterprises with 0-4 or 5-9 employees. From 2020 By 2021, the number of enterprises operating during the year increased by 0.8%, while in 2019. - 2020 During the period, this figure was 2.18 percent. The growth of the smallest enterprises with 0-4 employees had the largest positive impact on the growth of the last year, while the number of enterprises with 5-9 employees had a negative impact. In the face of the COVID - 19 pandemic, the establishment of legal entities continued to grow. During 2020 The number of small and medium-sized enterprises (non-financial enterprises without natural persons engaged in individual activities) increased by 6%. During the same period, the number of deregistration's was significantly lower - 27 percent. companies. To ensure the economic security of companies, great attention should be paid to improving the efficiency of the company's activities, which leads to the creation of new jobs, better employment, better living standards, economic growth, better protection of society from social and economic threats.

Keywords: *Impact of COVID 19, economic security, impact of pandemic on economic security.*